
Profesor dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska (09.06.1932–11.08.2013)

Z ogromnym żalem przyjęliśmy smutną wiadomość, jaka dotarła do Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w niedzielę 11 sierpnia. Była ona dla całego zespołu muzealnego tym bardziej bolesna, że dotyczyła odejścia Pani profesor dr hab. Zofii Hilczer-Kurnatowskiej — Osoby, z którą wielu z nas było związanych nie tylko profesjonalnie, ale również więzami przyjaźni oraz więzami, jakie łączą Mistrza z uczniami — zarówno tymi spośród nas należącymi już do starszego pokolenia, jak i młodszymi. Była dla nas mentorem, tutorem, ale nade wszystko wzorem wielkiej badaczki. Była krytyczną recenzentką większości naszych prac — zawsze nas inspirującą, zawsze (mimo swego wieku) wyprzedzającą nas wiedzą i pomysłami.

Z maestrią godną wielkiej mistrzyni rozstrzygała „od ręki” wiele zagadnień i problemów badawczych, przed którymi wielokroć stawaliśmy. Czyniła to wręcz finezyjnie. Byliśmy pod urokiem Jej erudycji, doświadczenia terenowego, z drugiej zaś strony tych wszystkich cech, które pozwalają na, coraz rzadsze dzisiaj, określenie kogoś jako wyjątkowej miary człowieka.

Profesor dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska była nie tylko uczoną wielkiego formatu, ale również wychowawcą kilku pokoleń badaczy związanych z archeologią i historią wczesnego średniowiecza, w tym przedstawicieli wielkopolskich środowisk muzealnych.

Zofia Hilczerówna urodziła się 9 czerwca 1932 r. w Poznaniu. Tutaj zdała maturę i w 1949 r. podjęła studia prehistoryczne, które ukończyła w 1953 r., uzyskując tytuł magistra na podstawie pracy *Ostrogi polskie z młodszych faz okresu wczesnośredniowiecznego*. Już podczas studiów podjęła pracę (w 1951 r.) w Katedrze Archeologii Polski i Powszechnej Uniwersytetu Poznańskiego, z którym zawodowo związana była przez wiele kolejnych lat. Od 1960 r. objęła pełen etat w Zakładzie Archeologii Wielkopolski i Pomorza Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (obecnym Instytucie Archeologii i Etnologii PAN), gdzie pracowała do emerytury.

Jej zainteresowania naukowe skupiały się na problematyce wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny. Prowadziła oraz brała udział w rozlicznych badaniach wielkopolskich grodzisk — w Poznaniu, Bonikowie, Daleszynie czy Radaczu. Plonem tych badań była rozprawa doktorska *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wieku*, obroniona w 1964 r., a opublikowana w 1967 r. Swoje rozległe studia podsumowała w pracy habilitacyjnej *Początki wczesnego średniowiecza w Polsce zachodniej* (1970 r.), która przyniosła Jej szerokie uznanie; jego wyrazem była m.in. wspólna redakcja z profesorem Witoldem Henslem *Studiów i materiałów do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej* (od IV tomu).

Drugim kierunkiem zainteresowań badawczych Zofii Kurnatowskiej były studia nad kulturą i dziejami Słowiańszczyzny południowej; prowadziła prace naukowe na terenie Bułgarii (Styrmien i Odercy: 1964–1965 r.). Ich rezultat stanowi monografia *Słowiańszczyzna południowa* (1977 r.).

Na wiele sezonów badawczych (1978–1987, 1990–1991) związała się także z klasztorem benedyktynów w Lubiniu, który badała wraz z mężem, publikując systematycznie wyniki tych prospekcji.

Nadal szczególną uwagę poświęcała weryfikacjom starszych badań prowadzonych na Ostrowie Tumskim w Poznaniu — pierwszej stacji misyjnej, fortyfikacjom, grobowcom katedry, na bieżąco publikując rezultaty Swoich studiów.

Warsztatowe mistrzostwo oraz naukową finezję Pani Profesor odnajdujemy w ostatnich publikacjach — monografii *Początki Polski* (2002) oraz dziele *Początki i rozwój państwa* (2008), stanowiącym fragment większego kompendium (*Pradzieje Wielkopolski*).

Działalność Profesor Zofii Hilczer-Kurnatowskiej nie ograniczała się tylko do pracy naukowej. Prowadziła także wykłady monograficzne (na uniwersytetach w Poznaniu i w Toruniu), konsultacje magisterskie, była promotorem i recenzentem licznych prac doktorskich i habilitacyjnych. Bardzo intensywna była również Jej działalność wydawnicza oraz organizacyjna, z której pozwolę sobie jedynie przybliżyć ten jej wycinek, który związany jest z Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Ogrom własnego czasu poświęciła Profesor również i tej instytucji, z którą z wielkim zaangażowaniem związała się także zawodowo od 1 listopada 1992 do 31 grudnia 2009 r. Jej wsparcie oraz aktywny udział związane były z powstaniem w 1982 r. Interdyscyplinarnego Zespołu do Badań Ostrowa Lednickiego i jego Osadniczego Zaplecza. Zespół pod przewodnictwem Zofii Kurnatowskiej zgromadził przedstawicieli nauk historycznych i przyrodniczych kilku krajowych środowisk akademickich i uniwersyteckich, którzy rozpoczęli intensywne prace nad przemianami środowiska kulturowego i przyrodniczego rejonu Ostrowa Lednickiego.

Od 1982 do 2012 r. profesor Kurnatowska sprawowała nadzór naukowy nad prowadzonymi na Ostrowie Lednickim badaniami wykopaliskowymi oraz opracowaniem ich wyników, w tym nad najbardziej znaczącym tematem związanym z przemianami topografii Ostrowa Lednickiego oraz grodu w Gieczu (gdzie od 1996 r. pełniła również nadzór merytoryczny).

Pod Jej naukową opieką prowadzone były także wszystkie działania badawcze związane z oddziałem Muzeum Pierwszych Piastów na grodzisku w Grzybowie (pow. Września) oraz na grodzisku w Radzimi (gdzie badania prowadzili również archeolodzy z Muzeum).

Profesor Zofia Hilczer-Kurnatowska aktywnie uczestniczyła w pracach Rady Muzealnej działającej przy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Od lipca 1980 r. była członkiem tej Rady, później jej wieloletnią przewodniczącą (w latach 1986–2007) oraz wiceprzewodniczącą (2007–2011).

To z Jej nazwiskiem związane jest powstanie czasopisma naukowego Muzeum na Lednicy — „Studiów Lednickich”. Od ukazania się pierwszego tomu tego

czasopisma, tj. od 1989 r., do 2008 r. pełniła funkcję jego redaktora naczelnego, od 2008 zaś do 2012 r. była zastępcą redaktora naczelnego.

Przy Jej aktywnym udziale i wsparciu Muzeum Pierwszych Piastów podjęło także wydawanie serii monografii naukowych opatrzonych wspólnym tytułem „Biblioteki Studiów Lednickich”.

Zagraniczne kontakty Pani Profesor oraz Jej udział w pracach Komisji Archeologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk zaowocowały z kolei zorganizowaniem w 1987 r. w Muzeum Pierwszego Polsko-Czeskiego Seminarium poświęconego powstawaniu państwa polskiego i czeskiego. Seminarium to zapoczątkowało trwającą do dzisiaj współpracę Muzeum ze środowiskiem archeologów czeskich i morawskich (udział pracowników Muzeum wraz z prof. Kurnatowską w licznych konferencjach naukowych w Mikulczycach oraz w kolokwium „Początki państwa polskiego” na Uniwersytecie Karola w Pradze — 2008). Pozwolę sobie w tym miejscu wspomnieć, że podczas tych zagranicznych wyjazdów osoba Pani Profesor oraz magia Jej nazwiska otwierała przed nami wszystkie drzwi instytucji archeologicznych oraz muzeów stolicy Czech.

Niezmiernie aktywny był udział Profesor Hilczer-Kurnatowskiej w niemal każdym z opracowywanych przez archeologów z Ostrowa Lednickiego, Giecza, Grzybowa oraz Radzimia tematów badawczych. W ogromnej ich liczbie pozostawiła część siebie.

Wymieniając wcześniej Jej liczne dokonania jako promotora i recenzenta prac doktorskich, wspomnieć również warto, że problematyka jednego z prowadzonych przez Nią doktoratów dotyczyła Ostrowa Lednickiego (J. Górecki), a dwóm kolejnym rozprawom doktorskim związanym z Lednicą poświęciła równie wiele uwagi, konsultując ich szczegółowy zakres (praca D. Makowieckiego oraz monografia T. Gray obroniona i opublikowana w USA w 2003 r.).

Nie sposób omówić wszystkich dokonań Pani Profesor, za które została uhonorowana licznymi odznaczeniami i nagrodami. Spośród wielu pozwolę sobie wymienić jedną — Nagrodę Lednickiego Orła Piastowskiego przyznawaną wybitnym humanistom za ich wkład w rozwój mediewistyki polskiej. Otrzymała ją Pani Profesor w 2010 r.

Odejście Zofii Hilczer-Kurnatowskiej oznacza wielką stratę dla nauki polskiej. Zabraknie nie tylko wielkiej uczonej, ale również wielkiego człowieka. Gdy wraz z przybyłymi z całej Polski koleżankami i kolegami żegnaliśmy Ją 18 sierpnia na poznańskim cmentarzu na Junikowie wielu z nas miało poczucie, że wraz z Nią minęła bezpowrotnie (większa lub mniejsza) część życia każdego z tych, którzy Ją znali lub mieli okazję i ogromny zaszczyt współpracy.

Trudno będzie wypełnić pustkę po Pani Profesor, ale na zawsze pozostanie Ona w naszych wspomnieniach, Jej dobry duch zaś unosić się będzie nad Ostrowem Lednickim, którego tajemnice odkrywaliśmy przy Jej naukowym wsparciu.

Janusz Górecki

Ryc. 1. Prof. dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska; fot. Archiwum MPP

Ryc. 2. Wizyta profesor Zofii Hilczer-Kurnatowskiej na Ostrowie Lednickim. Obok badacze z Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy; od lewej: Janusz Górecki, Mateusz Łastowiecki; fot. M. Józwickowska